

årene 1920–1970. Prosjektet har hatt som mål å bringe kunnskap til en bred krets av skoleinteresserte lesere, fra allmenheten til utdanningspolitikken og utdanningsforskningen. Det er sprikende målgruppe, men her er stoff til alle gruppene. Og selv om prosjektet ikke har hatt som mål å se den danske skolen i et komparativt perspektiv, er boken en rik kilde å øse av også for den utdanningshistoriske forskningen i andre nordiske land, ikke minst fordi boken er utstyrt med et grundig og omfattende kilde- og litteraturregister og dertil godt indeksert i et emneregister.

Harald Thuen
Høgskolen i Lillehammer
Email: harald.thuen@hil.no

Ning de Coninck-Smith

Lisa Rosén Rasmussen

Iben Vyff

Da skolen blev alles: Tiden efter 1970.

Dansk skolehistorie 5: Hverdag, vilkår og visioner gennem 500 år, ed.

Charlotte Appel & Ning de Coninck-Smith

Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

2015, 476 pp.

Femte og siste bandet i den prisbelønte bokserien *Dansk skolehistorie* behandler tiden fra 1970 og fram til idag. Boktitelen, *Da skolen blev alles*, återspeglar at Danmark 1975 fikk en gemensam nioårig *enhedskole*, i og med at *realskole* avskaffades. Därigenom blev skolan i allt högre grad en allmän angelägenhet, som hamnade högt på den politiska och mediala dagordningen. Politiker, organisationer, föräldrar och elever blev mer delaktiga i skolans verksamhet och i den ständiga debatten om skolan. ”Alle fik de et ansvar for skolen, og alle havde de en mening om den” (s. 25).

I *Da skolen blev alles* har de tre författarna professor Ning de Coninck-Smith, fil. dr Lisa Rosén Rasmussen och fil. dr Iben Vyff ambitionen att binda samman de stora samhälleliga, politiska, ekonomiska och kulturella förändringarna med vad som hänt i skolan som praktik och politik. För att åstadkomma detta beskriver de tidsperioden tematiskt i fyra *fortællinger*. Den första

berättelsen rör skolpolitikens visioner och motsättningar i ett nationellt och internationellt perspektiv. Den andra fokuserar hur pedagogiska och didaktiska ideal förändrats och polariserats. Den tredje berättelsen handlar om skolan som miljö för arbete, lärande och disciplin. Den fjärde berättelsen tar upp skolans utrymme för mångfald i form av olikheter mellan elever, vilket knyts till olika aspekter av differentiering och inkludering. Källmaterialet är vittomfattande: politiska dokument, tidskrifter, statistik, mer skolnära material i form av läromedel och lokal skolinformation samt intervjuer med en mängd aktörer som varit verksamma i skolan eller i skolpolitiken. Sammantaget har det blivit en mycket läsvärd och levande bok, inte minst tack vare bokens många illustrationer, bilder, kartor, diagram och konkret beskrivna exempel.

Att skriva skolans samtids historia, att beskriva rörelser i tid som leder fram till dagsaktuella skeenden är en utmaning. Ju närmare nutiden historikern kommer, desto svårare kan det vara att upprätthålla distans och överblick. I *Da skolen blev alles* framträder 1970-talet tydligt som startpunkten för projektet om den gemensamma danska skolan. Men boken fastnar inte i 1970-talet. Ett viktigt skäl till att författarna lyckas balansera dåtid och nutid är att de lyckrats upp den strikt kronologiska historieskrivningen i de fyra tematiska berättelserna. Fenomenet med tydlig nutidsförankring, som till exempel kapitlet om medier, utgår från dagens situation vad gäller skolans användning av datorer och medier för att sedan söka sig bakåt i tiden och lyfta exempel från tidigare decennier.

Da skolen blev alles är inte främst en bok om skolpolitik, även om den är svår att undvika, vilket också min recension kommer att visa. Men författarna anstränger sig verkligen för att i första hand mångsidigt belysa den danska skolan och dess praktik, och där bidrar förtjänstfullt de konkreta exempel och bilder som boken är full av, och som genomgående får inleda dess kapitel. En beskrivning av hur en försteläraryråmötning håller årsmöte 1970 blir exempelvis en ingång till hur landsbygden verkade för att behålla sina skolor i en tid av stark urbanisering. Kapitlet om skolbyggnader, klassrum och lärande inleds med rubriken ”Min ønskeskole” följt av en beskrivning av hur en grupp arkitekter i Kolding någon gång

i början av 2000-talet, på lärarnas begäran, ritar en skola ”i glas och beton, med höjt i loftet, lyst träd på väggene, og vinduer fra klasseværelserne o gud til fællesarealerne” (s. 175). Ofta används bilder som avviker från det som beskrivs i texten, vilket ger en effektiv inramning till den belysta problematiken. Kapitlet ”Orden og ansvar” inleds exempelvis med ett referat av en tidningsartikel från 1971. En lärare som också var politiker i Kristligt folkeparti hade blivit stämd för att ha slagit en elev, fyra år efter att skolagan (*spanskroret*) avskaffades. Som tvetydig kontrast framträder bilden på samma uppslag av ett *forældresamtal* från 1987 med åtföljande bildtext. Vi ser en glad familj bestående far, mor och son samtala med två lärare, men bildtexten antyder att föräldrarna kände viss tveksamhet inför denna nymodighet att vara med och diskutera sitt barns skolutveckling med lärarna.

Att dansk skola och skoldebatt från 1970-talet och framåt bär flera gemensamma drag med utvecklingen i Sverige och även i Norge framgår tydligt. Ett av många uttryck för det är att skolan återkommande blivit beskylld för att gå i fel riktning. Under 2000-talet har sviktande resultat i framför allt PISA-undersökningar gett kritiken av den danska skolan förnyat bränsle, på ett liknande sätt som i Sverige och Norge. Den danska skoldebatten förefaller dock ha varit ännu skarpare. Författarna ger stort utrymme åt de starka motsättningar som funnits och lever kvar i dansk skoldebatt, bland annat genom att genomgående referera till diskussioner i lärtidskrifter och inom politiken. Motsättningen mellan att å ena sidan sträva efter enhetlighet och å andra sidan bejaka mångfald framstår som en mer laddad och polariserad fråga i Danmark, jämfört med till exempel Sverige. Den danska enhetsskolan införs relativt sent, sett ur ett skandinaviskt perspektiv, och vid en tidpunkt när vänsterradikala idéer satte präglet på den reformpedagogik som enhetsskolan generellt brukar förknippas med. 1970-talets vänsterradikalism verkar ha varit ännu starkare förankrad i den danska enhetsskollärarkåren än bland svenska grundskollärare (närmare bestämt inom DLF, Dansk Laererforening, jämfört med Sveriges Lärarförbund).

Den svenska grundskolereformen som sjösattes under 1950- och 1960-talen var till delar vägledande för den danska reforme-

ringen, vilket författarna på olika sätt uppmärksammar, men notabelt är att många av de nyprogressivistiska impulser och pedagogiska grepp som kom till Sverige under 1970-talet hade passerat eller först etablerats i Danmark. I fokus stod idéerna om skolans demokratisering genom etablering av en mer elevcentrerad och samhällsorienterad undervisning, där även undervisningsbegreppet ifrågasattes som del av ett traditionellt, auktoritärt förhållningssätt till relationen lärare–elev. Och i Danmark, liksom i Sverige, mötte detta demokratiseringssideala motstånd från de som befärade kunskapsutarmning och en tilltagande brist på respekt för ordning och auktoritet. Att motsättningarna i dessa avseenden blev särskilt skarpa i Danmark, kanske inte är så märkligt med tanke på att till exempel skolagan avskaffats först 1967 och att det enhetliga skolsystemet etablerats så pass sent.

Tidpunkten för reformen kan alltså vara ett skäl till att enhetsskola i dansk tappning inte innebar en långt utvecklad standardisering eller likriktning, i alla fall inte under etableringsfasen. Ett annat skäl kan vara de danska fria grundskolorna, delvis rotade i den Grundtvigska folkhögskolereformen. Friskolor/privatskolor blev aldrig ifrågasatta på det sätt som exempelvis de svenska blev i samband med 1960-talets skolreformer. Men även i Danmark har friskolorna skapat debatt som en följd av en stark expansion. 16 procent av *enhedsskolens* elever gick i en fri grundskola 2014, jämfört med sex procent 1970, och i Köpenhamn gick 2014 en dryg fjärdedel av eleverna i friskolor. Friskoledebatten har kommit att handla om huruvida skolor med alternativpedagogisk – och kanske framför allt konfessionell inriktning – bidrar till samhället eller tvärtom drar isär det, och huruvida staten ska finansiera sådan verksamhet.

Bokens fjärde berättelse, om mångfald, integration och inkludering, framstår som den mest nutidsorienterade. Förutom fristående grundskolor, skildras här könsmissiga förändringar i skolan, skolans internationalisering och mångkultur, samt hur elever som haft svårt ”at leve op til skolelivets udfordringer” (s. 299) har blivit bemötta av skola och samhälle. Här berörs med andra ord de största svårigheterna vad gäller att förverkliga den anspråksfulla visionen om en skola för alla. I Danmark, liksom i flera andra länder, har skola och samhäl-

le hanterat elever med utländsk bakgrund mer som "sociala problemer og ikke som en mangfoldighet af elever i egen ret" (s. 319). Och i Danmark har man också slitits mellan att erbjuda särlösningar, som till exempel *danska som andetsprog* för elever med annat modersmål, eller att så mycket som möjligt låta alla elever följa samma undervisning. Det sistnämnda berör inte minst synen på specialpedagogik, där författarna särskilt lyfter fram framväxten av neuropsykiatriska diagnoser och hur framför allt pojkar i allt högre grad fått specialpedagogiskt stöd. Det stödet har över tid tagit sig många olika former, fram till 1993 års *folkskolelov* utifrån parollen integration och sedan utifrån parollen inkludering, men genomgående som en fråga om undervisningsdifferentiering, inom och utom den allmänna undervisningen. Variationerna mellan olika skolor, städer och regioner har varit stora vad gäller specialpedagogisk praxis.

Inte minst har dansk skolpolitik bidragit till polariseringen i synen på skolan. Posten som undervisningsminister har turnerat mellan, Socialdemokraterna, Venstre (det liberala högerpartiet) och Radikale Venstre (det socialliberala partiet) som alla velat sätta sin skolpolitiska prägel. Sammanlagt 15 ministerskiften sedan 1971 säger en del om turbulensen, även om det funnits enskilda företrädare som varit mer framträdande än andra, vilket också boken framhåller. Här intar Venstres Bertel Haarder en särställning, med sammanlagt 15 år som minister varav 11 år i streck från 1982 till 1993. Haarder kan knytas till flera centrala, omdiskuterade och delvis motstridiga inslag i dansk skolpolitik som på olika sätt svarar mot en mer generell nordisk och europeisk utveckling, om än i en mer drastisk dansk tappning. Danmark var nog först i Norden med att redan 1982 – endast sju år efter enhedsskolans införande – börja tillämpa principer inom skolans område som var "i tråd med den bølge av New Public Management, der skyllede hen over en lang række vesteuropæiske lande i de samme år" (s. 37). Det uttalade syftet var att åstadkomma ökad decentralisering, förenklade regler, mer välutbildade skolledare och större möjligheter för föräldrar att välja mellan kommunala och privata skolor, och därigenom göra skolan mer kostnadseffektiv, mindre byråkratisk och mer brukarorienterad. Till detta kan läggas att Haarder genomgående dri-

vit en linje för att stärka skolans nationella och kulturella förankring, vilket i Danmark bland annat genererade förslag om att upprätta nationella kanonlistor. Redan i början av 1990-talet föreslog Haarder införandet av en historisk kanon, något som i mitten av 2000-talet blev verklighet, då skolämnenas danska och historia fick särskilda *kanonudvalg* med syftet att stärka den nationella identiteten och medvetenheten hos eleverna. (Haarder har även utan framgång föreslagit en motsvarande demokratikanon för skolan. Han har dessutom velat modifiera den kulturella kanon som infördes 2006 på initiativ av den konservativa politikern Brian Mikkelsen och som listar drygt 100 danska verk inom olika konstformer. Den danska *kulturkanon* är inte primärt inriktad mot skolan utan är tänkt att fungera som en vägvisare för all form av offentlig kulturupplysning.)

Det är svårt att peka ut något som inte behandlas i denna digra bok. Gymnasieutbildningen är dock inte särskilt mycket uppmärksammas, vilket ur ett svenskt perspektiv är lite anmärkningsvärt. Förvisso är det enhedsskolens historia som tecknas, men gymnasial utbildning skulle ändå kunna aktualiseras i den mån integration mellan skolformerna diskuteras. Den integrationen förefaller dock inte ha varit en stor fråga i dansk skolpolitik. Måhända är det ytterligare en indikation på att det danska utbildningssystemet i sin helhet behållit en tydlig uppdelning mellan enhetsskolan och gymnasiala utbildningar. De senare har kanske varit mer beständiga genom tydliga uppdelningar i akademiska och yrkesinriktade studievägar. *Enhedsskolen* verkar däremot ha varit stadd i ständig förändring, utifrån växlande politiska och pedagogiska ideal, även om man genomgående hävdar den gemensamma visionen att få med alla elever på tåget. Sammanfattningsvis är detta en mycket lärorik och inspirerande bok om skolans centrala roll i samhället. Bokprojektet i sin helhet är något att ta efter i övriga nordiska länder.

Henrik Román
Uppsala universitet
henrik.roman@edu.uu.se